

AZERBAJCAN'IN RESSAMLIK SANATI

Prof.Dr.Babek KURBANOV*

Bilindiği gibi Eski Sovyetler Birliği döneminde meydana gelmiş bir dizi ilmi kuramsal eserlerin, aynı zamanda hatta bedii eserlerin bile sovyet kelimesiyle sık sık ilişkide olması doğal bir şey idi. Bu açıdan Sovyet ilmi, Sovyet kültürü veya Sovyet Cumhuriyetlerinin sanatı gibi kelimelerle rastlaşmamız hiç bir tecccb hissi doğurmamalıdır. Tabii ki, sömürgecilik ve imparatorluk gibi bir ideolojiye temellenen büyük ve militer karakterli bir devletin damgası manevi hayatın her bir alanında kendisini göstermeliydi. Bununla bile bu takipler ve aşırı milliyetçilik döneminde bile halkın manevi hayatını, yaratıcılık ihtirasını, milli şuurunun gelişimin, kureselleşmeye ve hoşgörüye yönelik isteklerini durdurmak hiç bir türlü imkn olmuyordu. Bu nedenlere göre de bbu tarihi dönemin manevi değerlerine yeni bir bakışın, yeni bir incelemenin söz konusu olması günümüzde özellikle büyük önem taşıyor. Böyle bir bakış eski Sovyetler Birliği döneminde bile ayrı ayrı ulusların, bu sırada büyük bir coğrafi arazide yaşayan Türklerin gerçekten ne kadar da mhteşem bir kültür ve sanat meydana getirebildiklerini kanıtlamağa imkan saklıyor. Zannımızca bu acıdan üzerinde durduğumuz monografik eser** de kendi büyük önemini saklamaktadır. Onun müellifi nl Azeri sanatşınası, kendi derin mezmunlu eserleri ve konferansları ile şöhret bulmuş Prof.Dr.Nureddin Hebibov'dur.

Azerbaycan tasviri sanatının son zamanlar yüksek bir merhaleye ulaşmasına, çeşitli tür ve bedii-estetik prensipleri yaratıcı bir şekilde benimsemesine ve hatta yabancı araşırmacılar tarafından özel tahlil objesine çevrilmesine rağmen estetik açıdan onun tarihi gelişme ve oluşma yolunu açıklayan, yeni yeni ifade-tasvir vasıtalarıyla zenginleşmesini genelleştiren

* Atatürk Üniversitesi Kzım Karabekir Eğitim Fakültesi ğretim yesi

** Nurettin Hebibov, "Sovyet Azerbaycanın Rengkarlık sanatı Bak, 1991.

temel bir eser yok idi. Bu açıdan tanınmış sanatşinasalim N.Habibov'un şu monografisi uzun bir süre hiss edilen bir boşluğu doldurmuştur.

Çağdaş Azerbaycan resiminin bedii-estetik problemlerini araştırırken müellif tamamiyle haklı olarak esas dikkatini kendi dünya görüşü, üslup tarzı, kompozisyon yeteneği, renk tonlarından istifade etmek başarısı ile farklı ünlü sanatçıların zengin yaratıcılığına veriyor. Azerbaycan tasviri sanatının gelişme kanuna uygunluklarını retrospektif şekilde analiz ediyor, aynı zamanda yaratıcılık prosesini, gelenek ve yenilik, üslup ve varislik, sanatın halkçılığı ve kitleselliği gibi estetik prensipler pozisyonundan araştırmağa gayret gösteriyor, Azerbaycan sanatında meydana gelmiş önder bedii,estetik eğitilmelere ve yaratıcılık üsluplarına da dikkat yetiriyor. Lakin onun araştırması hiç bir zaman milli sanatımızın eski bedii-estetik kaynaklarından dışarıda kalmıyor. Mesela, beşeri şöhrete sahip olan klasiklerimizin-Nizami'nin Nesimi'nin, Fuzuli'nin ve başkalarının yaratıcılıklarını inceleyerken o, bir taraftan Orta Çağda Azerbaycan'da renkarlığın sosyal hayatındaki rolünü, diğer taraftan yukarıda adı geçen düşünürlerin yaratıcılık mirasının, özellikle de Nizami'nin "Hemse'sinin (beşlik) Doğu minyatür sanatının gelişmesindeki rolünü açıklamaya çaba gösteriyor.

Müellif ünlü Azerbaycan minyatürçülerinin (Sultan Mehmed, Mirze Eli, Ağa Mirek İsfahani, Sadık bey Efşar vs.) yaratıcılık üsluplarına dokunarak Azerbaycan sanatının zengin tarihe ve bedii-estetik ananelerine malik olmasını da kanıtlıya biliyor. O manevi kültürün diğer alanları gibi minyatür sanatının da eğitici mahiyetini ve Orta Çağda Azerbaycan'da halkın manevi-estetik ideallerinin oluşmasına hizmet etmesini kaydediyor ve haklı olarak bu eşi beraberli olmayan sanatın zengin geleneklerinin hala da çağdaş Azerbaycan sanatçılarının yaratıcılık pratiğinde gereken yeri tutmamasına acıyor... Tesadüfi değil ki, o. Orta Çağda Azerbaycan'da yaşamış ünlü minyatürçülerin, hattatların yaratıcılık mirasını ve onun Doğu kültürüne töhvesini (katkısını) derinden araştırarak bu ilerici bir prosesi inkâr etmeğe çaba gösteren V.Schults, F.Martin, B.Grey vs. gibi Batı sanatşinaslarının

estetik kavramlarının gerezi ve yanlış olmasını özel olarak kanıtıyor. Hatırlatalım ki, geçmişin bedii-estetik ananalarını inkar eden bu tür gerici fikirler somut bu milli medeniyetin, bu sırada Azerbaycan kültürünün kendisine mahsusluğu ve hayatiliğinin, çağdaş şartlarda onun verimliliğinin tamamıyla inkar olunmasına yöneliktir.

Eserin özel bir bölümü XX asrın başlarında meydana gelmiş sosyal-ekonomik, siyasi hadiseler, geniş kitlelerin milli özgürlük uğrunda verdikleri mücadelelere, halkın milli şuurunun oluşmasına, sosyal aktifliğinin artmasına ve devrin de bu önemli tarihi hadiseleri ile bedii-estetik, sanatkarlık meselelerinin ilgili şekilde araştırılmasına hasır olmuştur. Burada aynı zamanda müellif çağdaş realist kültürün oluşturulmasını savunan demokratik ruhlu aydınlardan N.Nermanov'un Üzeyir Hacıbeyov'un, M.Magomayev'in, C.Memmedguluzade'nin, M.E.Sabir'in, B.Hakverdiyev'in, H.Ereblinski'nin, H.Sarabasi'nin ve b. yaratıcılık faaliyetleri demokratik ruhlu medeniyetin, bu sırada realist ressamlık sanatının gelişmesiyle ilgili şekilde inceleniyor. Bu bakımdan çağdaş Azerbaycan tasviri sanatının meydana gelmesinde özel rolü olmuş yetenekli Azerbaycan sanatçıların, özellikle de Ezim Ezim-zade'nin önder edebiyat ve sanat adamlarıyla olan yaratıcılık ilişkilerini saklaması müellifin gözünden yayınmıyor. Aynı zamanda Azerbaycan'ın çeşitli güçlerinde olmuş ve halkın gündelik hayatı, tabiati, etnografisi vs. ile ilgili bir dizi güzel eserler meydana getirmiş G.S.Sergeyev, V.İ. Maşkov, G.G.Gagarin, V.V.Vereşşagin ve diğer ünlü Rus ressamlarının da verimli faaliyetlerini kaydediyor.

Bütün Orta ve Yakın Doğu'da, aynı zamanda hatta Hindistan'da bile büyük şöhrat bulmuş Molla Nasrettin dergisinin (burada O, Schmerling ve K.Rotter gibi yabancı uyruklu sanat adamları da sık sık iştirak ediyorlardı) halkın manevi kültürünün gelişmesinde müstesna rolünü gösteren müellif aynı zamanda derginin Azerbaycan tasviri sanatının realist amaca yönelik gelişmesi işindeki önemli rolünü de gösterir. Tesadüfi değil ki, ünlü

Azerbaycan ressamı Ezim Ezim-zade'nin yaratıcılık yeteneğini, onun çağdaş Azerbaycan tasviri sanatında tuttuğu rolü ve önemini göstermekle birlikte bu karmaşık prosesde iştirak eden ve geniş okuyucu kitlesine az malum olan ressamlarımız hakkında da (J.B.Çemenzemli, A.Hüseynzade gibi yazarlarımız ve AG. Kengerli) ilgi çekici bilgiler verebiliyor.

Çağdaş Azerbaycan ressamlığının oluşması ve tekamülü sorunlarını müellif halkın sosyal-siyasi ve kültürel hayatı, onun ünlü şahsiyetlerinin verimli faaliyeti, realist sanatın, demokratik kültürün meydana gelmesinde aralıksız ve barışmaz mücadelesi ile ilgili şekilde gözden geçiriyor. Halkın çok asırlık bedii medeniyetinin ideya-estetik ve sosyal-kültürel problemlerine değinen müellif uzun bir tarihi süre halkın manevi dünyasını engelleyen estetik isteklerini sınırlayan Çar Rusyası'nın gerici milli kültür siyasetini, aşırı milliyetçiliğini, yaratıcı aydınlara yönelik takip ve işkenceleri de açıklamaktan çekinmiyor. Bütün bu dediklerimize rağmen araştırmacı çağdaş Azerbaycan tasviri sanatının gelişmesinin çeşitli merhalelerini gözden geçirerek sanatkarlarımızın yaratıcılığına özgü olan esas meyilleri ve başarıları da kanıtıyor. O böyle bir sonuca varıyor ki, çağdaş Azerbaycan ressamlık sanatı eski devrlerin bedii mirasının yaratıcı bir şekilde benimsenilmesi, milli medeniyetlerin karşılıklı zenginleşmesi ve karşılıklı etkisi, sanatta milli ve evrensel niteliklerin diyalektik vahdeti esasında oluşmuştur.

Çağdaş Azerbaycan ressamlık sanatının peyzaj, (manzara), portre, natürmort, aynı zamanda grafik vs. sahasinde elde ettiği büyük başarıları görkemli sanatkarlardan M.Abdullayev'in, T.Salahov'un, S.Behlulzade'nin, G.Halkov'un, B.S.Mirzezade'nin, T.Memmedbeyov'un, V.Semedova'nın, S.Şerifzade'nin, R.Babayev'in ve ben güzel eserleri esasında sergiliyor. Bununla bile müellif onların eserlerinin ideya-estetik önemini, üslup ve kompozisyon çeşitliliğini, çağdaş devrde Azerbaycan'da tasviri sanatının gelişiminin önder yaratıcılık meyillerini ve kanuna uygunluklarını açıklıyor.

Eserde ressamların yaratıcılığı halkın yaşamı, emek faaliyeti, zengin manevi alemi ile uzvi birlikte ve derin ilgide gözden geçirilir. Aynı zamanda sanatkarların yaratıcılık istekleri, tematik diyapazonu, diğer halkların yaşamı ve meişeti ile bağlı olaylar vs. de burada kendi bilimsel izahını buluyor. Müellifin fikirleri ise her zaman Azerbaycan ressamlarının en mükemmel eserlerinin, aynı zamanda onların üslup ve yaratıcılık eğilimlerinin analizine dayanır. Eserde gösterilen zengin ilmi-estetik literatür, sergilerin katalog, bu sırada Azerbaycan ressamlarının eserlerinin listesi vs. müellifin vicdanlı ve aralıksız araştırmalar yapmasını ispatlıyor.

Prof.Dr.Nureddin Hebibov'un üzerinde konuştuğumuz sambalı monografisi Azerbaycan ressamlarının yaratıcılığının pratiğini genelleştiren bir eser gibidir.